

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ ОТРИМАНИХ ВІД ОБІГУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

FOREIGN EXPERIENCE OF LEGAL REGULATION OF THE PREVENTION OF MONEY LAUNDERING RECEIVED FROM THE CIRCULATION OF VIRTUAL ASSETS

Старушенко Я.В., аспірант
кафедри конституційного і адміністративного права,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»

У статті досліджено зарубіжний досвід правового регулювання запобігання відмивання коштів, отриманих від обігу віртуальних активів. Вказано, що зростання популярності віртуальних активів та їх обіг через цифрові платформи створюють нові виклики для системи запобігання відмивання коштів. Зарубіжний досвід демонструє, що ефективне регулювання цієї сфери потребує комплексного підходу, що поєднує законодавчі ініціативи, технологічні інструменти та міжнародну співпрацю.

Зроблено висновок, що зарубіжний досвід свідчить про необхідність комплексного підходу до регулювання обігу віртуальних активів, що поєднує законодавчі ініціативи, технологічні інструменти та міжнародну співпрацю, оскільки для України важливо розробити та впровадити ефективні правові засади, які забезпечать прозорість та безпеку обігу віртуальних активів, а також сприятимуть інтеграції нашої держави до міжнародної фінансової спільноти.

Наведене дозволило сформулювати низку рекомендацій для України, зокрема: розробка та впровадження комплексного законодавства, яке охоплює всі аспекти обігу віртуальних активів, включаючи вимоги до ідентифікації клієнтів, ведення обліку транзакцій та звітності щодо підозрілих операцій, створення єдиного наглядового органу, який буде відповідати за регулювання та нагляд за діяльністю провайдерів послуг з віртуальними активами, що дозволить забезпечити єдині стандарти та підходи до регулювання; впровадження технологічних інструментів для моніторингу та виявлення підозрілих операцій з віртуальними активами, що підвищить ефективність системи AML/CFT; активна міжнародна співпраця з іншими країнами та міжнародними організаціями для обміну інформацією та кращими практиками у сфері регулювання віртуальних активів; освіта та підвищення кваліфікації працівників органів нагляду та правоохоронних органів щодо специфіки обігу віртуальних активів та методів виявлення незаконної діяльності.

Ключові слова: віртуальні активи, відмивання коштів, запобігання, фінанси, нормативно-правове регулювання.

The article studies the foreign experience of legal regulation of the prevention of money laundering received from the circulation of virtual assets. It is indicated that the growing popularity of virtual assets and their circulation through digital platforms create new challenges for the money laundering prevention system. Foreign experience demonstrates that effective regulation of this area requires an integrated approach that combines legislative initiatives, technological tools and international cooperation.

It is concluded that foreign experience indicates the need for a comprehensive approach to the regulation of the circulation of virtual assets, combining legislative initiatives, technological tools and international cooperation, since it is important for Ukraine to develop and implement effective legal frameworks that will ensure transparency and security of the circulation of virtual assets, as well as contribute to the integration of our country into the international financial community.

The above made it possible to formulate a number of recommendations for Ukraine, in particular: the development and implementation of comprehensive legislation that covers all aspects of the circulation of virtual assets, including requirements for customer identification, transaction records and reporting on suspicious transactions, the creation of a single supervisory body that will be responsible for regulating and supervising the activities of service providers with virtual assets, which will ensure uniform standards and approaches to regulation; implementation of technological tools for monitoring and detection of suspicious transactions with virtual assets, which will increase the efficiency of the AML/CFT system; and active international cooperation with other countries and international organizations to exchange information and best practices in the field of regulation of virtual assets; education and advanced training of employees of supervisory authorities and law enforcement agencies on the specifics of the circulation of virtual assets and methods for detecting illegal activities.

Key words: virtual assets, money laundering, prevention, finance, regulation.

Постановка проблеми. Зростання популярності віртуальних активів та їх обіг через цифрові платформи створюють нові виклики для системи запобігання відмивання коштів. Зарубіжний досвід демонструє, що ефективне регулювання цієї сфери потребує комплексного підходу, що поєднує законодавчі ініціативи, технологічні інструменти та міжнародну співпрацю.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Питання регулювання ринку віртуальних активів розкрито у працях таких вчених як Д. Зетше, М. Дініс Лукас, В. Феррарі та ін. Досвід зарубіжних країн щодо правового режиму криптовалют розкрито у роботах В.А. Устименко, Б.В. Дерев'яно, О.І. Кулика та ін.

Метою статті є дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання запобігання відмивання коштів, отриманих від обігу віртуальних активів.

Виклад основного матеріалу. Починаючи аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання запобігання відмивання коштів отриманих від обігу віртуальних активів дослідницької уваги потребує нормативна база, яка регулює та закріплює основні засади правового регулювання запобігання відмивання коштів отриманих від обігу віртуальних активів. Зокрема, Віденська конвенція

ООН 1988 року [1] щодо боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин стала першим глобальним міжнародним договором, який передбачав активне сприяння співпраці держав у запобіганні відмиванню коштів. Документ містив чітке визначення поняття «легалізація» або «відмивання» доходів, отриманих злочинним шляхом, яка рекомендувала сторонам прийняти необхідні заходи для криміналізації дій, пов'язаних із перетворенням чи передачею майна, якщо відомо про його незаконне походження, а також приховування джерел коштів та прав на майно.

Ще одним кроком у цій сфері стала Страсбурзька конвенція 1990 року [2], яка закріпила фундаментальні принципи боротьби з відмиванням коштів, зокрема криміналізацію конверсії, передачі та приховування майна, отриманого злочинним шляхом, а також передбачила механізми міжнародної правової допомоги між державами.

У свою чергу Палермська конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності [3] визнала відмивання коштів ключовим елементом організованої злочинності, встановивши регуляторні та наглядові вимоги до фінансового сектору, включаючи обов'язкову іденти-

фікацію клієнтів, ведення обліку, звітність та міжнародне співробітництво для виявлення підозрілих операцій.

Європейська директива 2001/97/ЄС [4] визначила відмивання коштів та закріпила цей термін, як умисні дії, спрямовані на приховування джерела, природи або власності майна, отриманого злочинним шляхом, та передбачає кримінальну відповідальність за такі дії, включаючи участь, сприяння чи консультування у відповідних злочинах.

Варто вказати, що важливу роль у міжнародній боротьбі з відмиванням коштів відіграє Базельський комітет з банківського нагляду, створений у 1974 році, який розробив стандарти та рекомендації з банківського контролю, включаючи заходи протидії відмиванню коштів, а також керівництво щодо управління ризиками у цій сфері, що охоплює персонал фронт-офісу, керівництво та внутрішній аудит [5].

Серед ключових міжнародних структур варто відзначити Інтерпол, який координує боротьбу з фінансовою злочинністю та стандартизує методи збору і аналізу інформації, а також Групу розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей, що встановлює міжнародні стандарти і оцінює національні системи на відповідність цим стандартам [6]. Основними заходами FATF є криміналізація відмивання доходів від тяжких злочинів, ідентифікація клієнтів фінансових установ, звітність про підозрілі операції та впровадження внутрішніх контролів [7].

Система запобігання та контролю діяльності фінансових установ у країні передбачає низку заходів, що передбачено у рекомендаціях 26–29, зокрема контроль за операціями, що можуть містити ризики відмивання коштів. Важливим є також укладання міжнародних угод і прийняття відповідного національного законодавства, що дозволяє державам ефективно співпрацювати на різних рівнях (рекомендації 32–40) [8].

Варто вказати, що Інтерпол виступає «глобальною координаційною платформою для держав-членів у сфері боротьби з фінансовою злочинністю, забезпечуючи стандартизацію методологій збору, аналізу та обміну інформацією. Завдяки своїй здатності агрегувати дані з понад 190 країн, організація дозволяє відстежувати транснаціональні фінансові потоки, що використовуються для відмивання коштів, фінансування тероризму та інших економічних злочинів. Інтерпол також сприяє підвищенню рівня готовності національних правоохоронних органів через навчальні програми, тренінги та спільні оперативні операції, що дозволяє підвищити ефективність локальних антикримінальних стратегій» [9].

Поряд із цим, FATF виконує функцію глобального стандартизатора фінансових заходів запобігання відмиванню коштів. Ця організація не лише встановлює міжнародні рекомендації та нормативи, але й систематично оцінює національні системи фінансового моніторингу на відповідність цим стандартам. FATF здійснює комплексні огляди та формує експертні оцінки, що дозволяє визначити слабкі місця у правовому та інституційному забезпеченні протидії фінансовим злочинам у кожній країні та включає аналіз нормативно-правової бази, ефективності фінансового моніторингу, механізмів співпраці між державними органами та банківським сектором, а також ефективності застосування санкцій до порушників [10].

Аналіз повноважень Інтерполу та FATF демонструє взаємодоповнюваність їх функцій. Зокрема Інтерпол концентрується на оперативному зборі та обміні даних, наданні практичних інструментів для національних органів, у той час коли FATF формує нормативну основу, оцінює її ефективність та стимулює держави до вдосконалення законодавства та інституційної структури. Разом ці структури створюють синергетичний ефект, а саме Інтерпол забезпечує практичну реалізацію заходів на місцях, тоді як FATF гарантує відповідність національних систем глобальним стандартам, що суттєво підвищує прозорість міжнарод-

них фінансових операцій та зменшує ризики використання легальної економіки для кримінальних цілей.

Враховуючи сучасну тенденцію глобалізації фінансових потоків, інтеграція з Інтерполом та FATF є стратегічно важливою для України, оскільки вона не лише підвищує ефективність внутрішніх систем фінансового моніторингу, але й зміцнює міжнародний авторитет країни, створюючи передумови для більш активної участі у транснаціональних механізмах протидії фінансовим злочинам. Крім того, участь у таких організаціях стимулює розвиток аналітичних компетенцій державних службовців, удосконалює методи виявлення підозрілих операцій та формує культуру прозорості у фінансовому секторі.

Варто вказати, що серед міжнародних структур, що здійснюють регулювання та контроль у сфері запобігання відмиванням коштів Інтерпол та Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей займають особливе місце, хоча обидві організації спрямовані на протидію фінансовим злочинам, їх функціональні завдання, методологія оцінки та механізми впливу на національні системи відрізняються, створюючи взаємодоповнюваний комплекс заходів.

Інтерпол орієнтований на практичну та оперативну координацію боротьби з фінансовими злочинами, основні функції якого включають стандартизацію методів збору, обробки та аналізу інформації про підозрілі фінансові потоки, обмін даними між правоохоронними органами різних держав, а також організацію спільних міжнародних операцій.

Методологія Інтерполу ґрунтується на оперативному аналізі оперативної інформації, створенні централізованих баз даних та застосуванні аналітичних інструментів для виявлення схем відмивання коштів, де основним контролюючим механізмом виступає спільне планування та координація дій держав-членів, а також проведення міжнародних навчань та тренінгів для підвищення професійної компетентності національних службовців.

FATF, навпаки, виконує роль глобального нормативного органу, основна діяльність якого зосереджена на встановленні міжнародних стандартів та проведенні комплексних оцінок національних систем фінансового моніторингу на відповідність цим стандартам [10]. Методологія FATF передбачає глибокий аудит правової бази, інституційних механізмів, процедур фінансового контролю, а також ефективності застосування санкцій щодо порушників. Крім того, FATF проводить регулярні міждержавні перевірки (*peer reviews*), що дозволяє визначити слабкі місця у законодавстві, практиках фінансового моніторингу та механізмах міжнародної співпраці.

Порівняння методологій двох організацій демонструє принципову різницю: якщо Інтерпол працює на оперативному рівні, забезпечуючи обмін даними та практичне виконання заходів на місцях, то FATF формує нормативну основу та оцінює її відповідність міжнародним стандартам. Іншими словами, FATF відповідає за «структуру» і «якість» системи, тоді як Інтерпол відповідає за її «оперативне функціонування» [11].

Ця взаємодоповнюваність має безпосередній вплив на національні системи фінансового моніторингу. Україна, інтегруючись у діяльність обох організацій, отримує доступ до глобальних методик оцінки та обміну даними, що дозволяє підвищити ефективність внутрішніх процедур виявлення підозрілих фінансових операцій. Крім того, залучення до FATF стимулює вдосконалення національного законодавства, створення прозорих механізмів контролю та підвищення рівня відповідальності фінансових інститутів. Водночас співпраця з Інтерполом забезпечує можливість швидкого реагування на міжнародні фінансові злочини, зокрема транснаціональні схеми відмивання коштів, і формує оперативні аналітичні компетенції державних службовців [12].

Таким чином, інтеграція у діяльність Інтерполу та FATF створює синергетичний ефект, зокрема нормативно-правові стандарти та практичні інструменти взаємодіють між собою, підвищуючи ефективність національної системи фінансового моніторингу та забезпечуючи відповідність України сучасним міжнародним вимогам. Вбачається, що саме такий комплексний підхід дозволяє не лише запобігати відмиванню коштів, але й підвищує довіру до українського фінансового сектору з боку міжнародних партнерів, що сприяє стабільності економічної та фінансової системи держави.

Крім того, фінансова діяльність Task Force відіграє ключову роль у формуванні міжнародних стандартів для регулювання віртуальних активів. Зокрема, Рекомендація 15 FATF розширює застосування стандартів AML/CFT на віртуальні активи та постачальників послуг з віртуальними активами та передбачає обов'язкову ідентифікацію клієнтів, ведення обліку транзакцій та звітність щодо підозрілих операцій. Однак, за даними Egmont Group, близько 45% фінансових розвідувальних підрозділів до сьогодні не мають оптимального переліку регуляторних вимог щодо віртуальних активів [13].

В Україні, з урахуванням положень міжнародних договорів, було ухвалено Закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», який визначає основні принципи міжнародного співробітництва (ст. 22) та регламентує повноваження державних органів у цій сфері (ст. 23) [14].

Наукові дослідження підкреслюють роль міжнародних структур у запобіганні відмиванню грошей, таких як MONEYVAL, ЄС, Світовий банк, МВФ, Егмонтська група, ООН, з якими Україна активно співпрацює [15].

Одним із ключових кроків в Україні стало затвердження Плану заходів на 2017–2019 роки для реалізації Стратегії розвитку системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення, який було розроблено Державною службою фінансового моніторингу, та спрямовано на забезпечення ефективного функціонування національної системи фінансового моніторингу та розвитку міжнародного співробітництва у цій сфері [13, с. 46].

Так, згідно з національним законодавством, фінансові установи зобов'язані контролювати операції на суму від 150 тисяч гривень, а також ті, що мають ознаки ризику відмивання грошей. Закон України «Про банки і банківську діяльність» зобов'язує банки проводити ідентифікацію клієнтів, що здійснюють операції з готівкою без відкриття рахунку на суму понад 150 тисяч гривень [16].

Крім того у вітчизняне кримінальне законодавство введено заборону легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та передбачено суворі санкції у вигляді позбавлення волі на термін від трьох до дванадцяти років, заборону займати певні посади або займатися певною діяльністю до трьох років та конфіскацією майна [17].

На сучасному етапі міжнародна спільнота ухвалила низку міжнародних актів щодо запобігання відмивання коштів, більшість з яких інтегровано в національне законодавство. Проте, як слушно вказується у спеціальній літературі, актуальна ситуація у досліджуваній сфері потребує комплексного підходу, який включає [18]: а) створення системи запобігання відмиванню грошей, удосконалення податкового режиму та зменшення корупції; б) розвиток правових механізмів контролю за компаніями та фінансовими установами; в) розширення міжнародного та міжрегіонального співробітництва; г) формування взаємодії між державою та бізнесом для виключення схем відмивання грошей із ділової практики; ґ) активізацію участі України у глобальному співробітництві з протидії відмиванню коштів.

Висновки. Зарубіжний досвід свідчить про необхідність комплексного підходу до регулювання обігу віртуальних активів, що поєднує законодавчі ініціативи, технологічні інструменти та міжнародну співпрацю, оскільки для України важливо розробити та впровадити ефективні правові засади, які забезпечать прозорість та безпеку обігу віртуальних активів, а також сприятимуть інтеграції нашої держави до міжнародної фінансової спільноти.

Наведене дозволяє сформулювати низку рекомендацій для України, зокрема: розробка та впровадження комплексного законодавства, яке охоплює всі аспекти обігу віртуальних активів, включаючи вимоги до ідентифікації клієнтів, ведення обліку транзакцій та звітність щодо підозрілих операцій, створення єдиного наглядового органу, який буде відповідати за регулювання та нагляд за діяльністю провайдерів послуг з віртуальними активами, що дозволить забезпечити єдині стандарти та підходи до регулювання; впровадження технологічних інструментів для моніторингу та виявлення підозрілих операцій з віртуальними активами, що підвищить ефективність системи AML/CFT; активна міжнародна співпраця з іншими країнами та міжнародними організаціями для обміну інформацією та кращими практиками у сфері регулювання віртуальних активів; освіта та підвищення кваліфікації працівників органів нагляду та правоохоронних органів щодо специфіки обігу віртуальних активів та методів виявлення незаконної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Віденська конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text
2. Конвенція Ради Європи від 8 листопада 1990 р. про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних від злочинної діяльності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029#top
3. Палермська Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text
4. Директива 2001/97/ ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС. *Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності*. 2003. № 12. С. 26–34
5. Слюсарчук Л.І. Базельський комітет з банківського нагляду. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Базельський-комітет-з-банківського-нагляду>
6. Типове законодавство про відмивання грошей та фінансування тероризму. URL: https://www.unodc.org/documents/legal-tools/AML_MLawRussian.pdf
7. FATF (2025), Comprehensive Update on Terrorist Financing Risks URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/fatf>
8. Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) : Постанова Кабінету Міністрів України та Національного банку України № 1124 від 28 серпня 2001 р. (зі змінами від 20.04.2004). *Офіційний вісник України*. 2001. № 35. С. 63–68.
9. Europol, From suspicion to action: Converting financial intelligence into greater operational impact URL: https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/q1-01-17-932-en-c_pf_final.pdf
10. FATF (2025), Comprehensive Update on Terrorist Financing Risks <https://www.fatf-gafi.org/content/fatf>
11. Боженко В.М. Кримінологічні ризики обігу криптовалют URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/82>
12. FATF, INTERPOL and UNODC issue call to action against financial crime <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2025/Critical-measures-needed-to-fight-money-laundering-and-terrorist-financing>
13. Venherska N.S., Udodova Ya.V., Kutsenko V.I. Features of combating money laundering: international and national level. *Економіка і суспільство*. Випуск № 19. 2018. С. 41–48
14. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII. URL: http://www.sdm.gov.ua/content/file/Site_docs/2014/20141119/1702.pdf
15. Гніданник А. Міжнародні стандарти у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/23061/1/75-78.pdf>
16. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 5–6, ст. 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#top>
17. Кримінальний кодекс України. Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25–26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top>
18. Бабенко А.М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір : монографія. Одеса : ОДУВС, 2014. 416 с.